

STADENS OFFENTLIGA RUM:

tomrum eller vardagsrum?

Tora Åsling
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, Sveriges lantbruksuniversitet. VT 2011, 15 hp
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, SLU Alnarp
Landskapsarkitektprogrammet

STADENS OFFENTLIGA RUM: tomrum eller vardagsrum?

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap; Landskapsarkitektur

Tora Åsling

Titel: Stadens offentliga rum: tomrum eller vardagsrum?

Nyckelord: Offentliga rum, social hållbarhet, offentligt liv, levande miljö

Handledare: Arne Nordius, Universitetsadjunkt, Landskapsarkitektur SLU

Examinator: Tiina Sarap, Professor, Fakultetsledning (ltj) SLU

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Omfattning på arbetet i hp: 15

Nivå och fördjupning: Grund C

Serie: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2011

Program eller utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Framsida: Författarens skiss och foto

SAMMANDRAG

Det offentliga livet bidrar till en känsla av samhörighet och delaktighet, utan att tränga sig på. I staden kan du vara en anonym åskådare till mänsklig aktivitet. Du kan vistas privat i din bostad eller i offentligheten utanför. Den offentliga miljön formas med huskroppar som väggar och himmeln som tak och utgör en stor del av staden. Livet som pågår i det offentliga rummet är både vardagligt, som att cykla till jobbet, och rekreativt, som att njuta av solen. Staden behöver kunna erbjuda flera olika sorters rum med olika grader av aktivitet. Vissa offentliga rum behöver vara stillsamma medan somliga är mer aktiva. Men hur stillsamt ett offentligt rum än är så ska det inte kännas övergivet eller förbisett. En förutsättning för en fungerande offentlig miljö är att den är levande. Faktorer som en blandning av funktioner och byggnader, attraktiv gatumiljö, en lokal identitet och fysiska förutsättningar påverkar alla den offentliga miljön. Men en levande miljö är också beroende av människornas känsla av delaktighet. Tillit, trygghet och en möjlighet att delta eller uttrycka sig ger social hållbarhet och levande offentliga rum.

ABSTRACT

The public life contributes, without imposing, to a sense of belonging and participation. In the city you can be an anonymous observer of human activity. You can stay private in your home or you can choose to stay in the public outside. Buildings serving as walls and the sky as ceiling shape the public environment, and it is a large part of the city. The life that takes place in the public sphere is both commonplaces, like riding your bike to work, and recreational, like enjoying the sun. The city needs to offer a wide range of rooms with different degrees of activity. Some public spaces need to be quiet while some need more active. But even if a public place is quiet, it shouldn't feel abandoned or neglected. A prerequisite for successful public space is that it is alive. Factors such as a mixture of activities and buildings, attractive street settings, a local identity and physical conditions all affect the public environment. But for an environment to be alive, it is also dependent on people's sense of participation. Trust, security and an opportunity to participate and express them provide social sustainability and vibrant public spaces.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING

Bakgrund	s. 6
Mål och syfte	s. 6
Material och metod	s. 7
Avgränsningar	s. 7

BEGREPPSFÖRKLARINGAR

Det offentliga rummet	s. 8
Levande offentliga rum	s. 8

STADENS OFFENTLIGA RUM I TEORIN

Storskaligt och separerat eller tvärtom?	s. 10
Det offentliga livet	s. 11
Det fysiska rummets kopplingar till det sociala livet	s. 12
Formler för en levande stad	s. 15
Sammanfattning	s. 17

DISKUSSION

Inledning	s. 19
Områdesobservationer i Malmö: Möllevången, Seved och Västra hamnen	s. 20
Identitet, sociala behov och mångfald	s. 24
Trygghet och tillit	s. 25
Kan ett nybyggt område vara levande?	s. 26
Vad gör att vi uppfattar en plats som levande?	s. 26

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

s. 28

REFERENSER

Litteratur	s. 29
Elektroniska referenser	s. 30

INLEDNING

BAKGRUND

Vad menar vi egentligen med en levande miljö? Det är ett vanligt förekommande begrepp inom planering och arkitektur, men vad innebär det egentligen?

Jag har många gånger passerat Möllevångstorget vars användningsområden skiftar under dygnet. Torget är väldigt välbesökt under dagtid då det pågår torgmarknad. Efter marknadens slut gapar dock den stora stenlagda ytan tom och folk trängs istället på de uteserveringar som finns och på marken längs med fasaden på solsidan. Vilka faktorer påverkar Möllevångstorgets popularitet. Jag uppfattar Möllevångstorget som en levande plats, mycket på grund av dess skiftande användningsområden och konstanta flöde av människor. Den första bild som dyker upp i mitt huvud när jag tänker på en levande miljö är en centrumgata fylld av människor, ljud, aktivitet och rörelse. Eller en sidogata full av uteserveringar, småbutiker, flanörer och dofter. Men samtidigt tittar jag ner på gatan där jag bor, Mäster Danielsgatan, och där finns inte en människa just nu. Men den känns ändå inte alls död. Det finns några verksamheter på gatan men ingen av dem är direkt välbesökt och till största delen består gatan av bostäder. Kan en vanlig, ganska obesökt offentlig miljö som en bostadsgata vara levande?

En stad med sitt flöde, sina platser och gator fungerar likt ett nät där allt är sammankopplat och beroende av varandra. En levande miljö hänger ihop med en attraktiv miljö inte för att utformningen avgör en social struktur utan för att folk inte vill vistas i en oattraktiv miljö.

Utifrån den här bakgrunden har jag identifierat följande frågeställningar:

Vilka faktorer bidrar till att skapa levande offentliga rum?

Vad är det som gör att en plats uppfattas som levande?

Hur påverkas det offentliga rummet av sin fysiska gestaltning?

MÅL OCH SYFTE

Mitt mål är att undersöka vad som genererar en levande miljö. Jag vill också diskutera levande offentliga rum utifrån människans uppfattning, vad det är vi uppfattar som levande. Målet med uppsatsen är också att undersöka kopplingen mellan gestaltning och fysisk miljö.

Syftet med uppsatsen är att få en ökad förståelse för vad som ligger bakom levande offentliga rum. Jag kommer först och främst att behandla teorier om ämnet. För att få ett vidare perspektiv i förståelsen av litteraturen kommer jag även att applicera den på områden i Malmö. Mitt syfte med detta är att pröva hur min egen uppfattning om ett område som levande eller inte stämmer överrens med teorin. Min förhoppning är att uppsatsen ska ge mig och andra studenter en första inblick i ämnet och något att förhålla sig till vid framtida yrkesutövande.

MATERIAL OCH METOD

Den forskning jag presenterar i min uppsats har jag tillgodogjort mig genom litteraturstudier och den behandlar vad som ligger bakom en levande offentlig stadsmiljö. Jag har valt att använda mig av litteraturstudier då det breddar min bild av ämnet. Den forskningen kring planering av staden och dess offentliga rum har jag använt mig av är främst Jan Gehls, Jane Jacobs och Allan Jacobs och Donald Appleyard. De har alla gemensamt en förkärlek för stadsmässigheten och ser livet i staden som en naturlig, integrerad del av den. Jag har valt att till största delen utgå från dem för att jag anser att deras förhållningssätt till planering överensstämmer väl med mitt eget. Dessa och övriga författare jag utgår från i min uppsats har jag valt då de är de mest frekvent förekommande inom utbildningen och anses som klassiker inom ämnet. Jag anser att en djupdykning i den litteratur vi tidigare endast snuddat vid skulle vara väldigt intressant.

För att inte skapa förvirring mellan de två med efternamnet Jacobs vill jag här förtydliga att Allan Jacobs aldrig nämns utan Donald Appleyard. Är det en ensam Jacobs så är det Jane Jacobs jag syftar på.

För att få en djupare förståelse för litteraturen har jag som en del av diskussionen applicerat teorin på verkliga områden i Malmö. Det gav mig en möjlighet att pröva hur min egen uppfattning stämmer överrens med centrala punkter i forskningen. Tidsramen för C-uppsatsen gav mig ingen möjlighet att genomföra vetenskapliga fallstudier även om detta varit intressant, dessa undersökningar baseras därför på min uppfattning och till viss del fakta från Malmö stad och tidningsartiklar.

AVGRÄNSNINGAR

I mina områdesobservationer har jag fokuserat på de delar av stadsdelarna där folk bor och vistas. De delar med kontor och enbart lokaler har inte genomgått samma analytiska process, då detta inte kändes relevant inom tidsramen. Vad jag har observerat är gjort på godtyckliga grunder.

BEGREPPSFÖRKLARING- AR

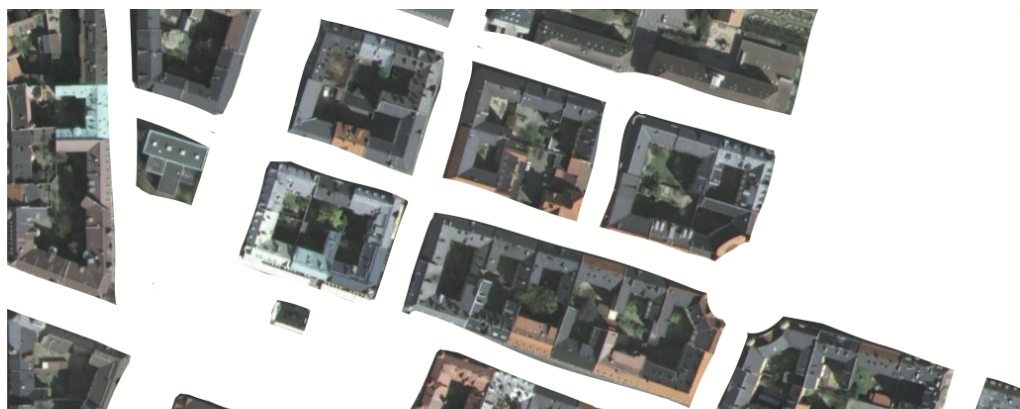
DET OFFENTLIGA RUMMET

“Townscape [...] is the art of using raw materials – houses, trees and roads – to create a lively and human scene.” (Cullen, 2006, s. 167)

Så beskriver den brittiske arkitekten Gordon Cullen *the art of towncaping* och syftar på konsten att utveckla den goda staden. En stad består av sina byggnader och de rum som skapas mellan dem. Det offentliga rummet ges en talande beskrivning i titeln till danska arkitekten Jan Gehls bok om ämnet; *Livet mellan husen*. Jag tycker titeln lyckas visa på att det är ett pågående liv på en vardaglig nivå som utspelar sig överallt i staden. En annan beskrivning är Cullens. Han ser staden som en flod perforerad av stenar: stenarna är stadens byggnader och vattnet är livet och rörelsen, livet mellan husen (Cullen, 2006, s. 182). Men, fortsätter Cullen, människan stannar också upp och approprierar de rum hon passerar. Utomhusrummen delas upp likt rum i en inomhusmiljö. Staden mejslas ut till identifierbara delar där alla eftertraktansvärda variationer finns: rum för vila eller aktivitet, transportgator eller marknadsplatser, torg och alléer (ibid). Jag anser att den goda staden ger möjligheter att vistas i det offentliga rummet, erbjuder variation och lever upp till de behov och förväntningar människan har. En stad definieras och ges sin stadsmässighet genom sin offentliga rumslighet och rumslighetens offentlighet (Olsson, 1998, s. 5). Vad det offentliga rummet bör erbjuda och hur det kan möta de behov människan har kommer jag att gå in på mer längre fram. Ordet offentlig har två betydelser. Den första är allmän eller gemensam. Den andra är öppen eller tillgänglig (Olsson, 1998, s. 5). En tydlig definition av vad det offentliga rummet rent fysiskt är ger Nationalencyklopedin:

”Offentligt rum, del av bebyggelsemiljö som är tillgänglig för allmänheten, t.ex. gator, passager, gallerior, torg och parker. Husens fasader, plank och vegetation kan betraktas som väggar i det offentliga rummet. Begreppet är tillämpligt främst inom städer och stadsliknande samhällen.” (Nationalencyklopedien [www])

Det offentliga rummet utgör därmed en stor del av en stad. Det första man tänker på är kanske torg eller andra platser där folk samlas. Men det offentliga rummet innefattar så mycket mer (se Figur 1).

Figur 1. Offentliga rum i staden upptar en stor yta. (Författarens skiss)

Staden är uppbyggd av sina byggnader och offentliga rum. Staden är inte ett nät av gator utan en sekvens av rum skapade av de omgivande byggnaderna (Cullen, 2006, s. 46). Enligt den amerikansk-kanadensiska författaren och arkitektur- och stadsplaneringskritikern Jane Jacobs är gatorna de viktigaste offentliga platserna i en stad. Hon ser dessa som stadens mest vitala organ (Jacobs, 2004, s. 51). Gatorna är platserna där folk träffas på ett mer oplanerat sätt och en plats där vardagslivet pågår.

Det offentliga rummet är en stor del av staden och precis som byggnaderna som utgör dess väggar behöver det offentliga rummet erbjuda en variation. Det behövs flera slags rum och det de har gemensamt är att de är tillgängliga för alla.

LEVANDE OFFENTLIGA RUM

I samband med offentliga rum eller offentligt liv förekommer ofta adjektiv som *rikt*, *sjudande*, *myllrande* och *levande*. Vad menas egentligen med dessa begrepp? Är det av betydelse vilken aktivitet som utförs på en plats? Och behöver folklivet vara *myllrande* för att en plats ska vara levande?

En faktor att ta i beaktande är intentionen med platsen. Ett torg med bänkar och verksamheter som inte besöks känns ödsligt eftersom någon haft intentionen att folk skulle vistas där. Det blir ödsligt på samma sätt som en fest utan gäster. Men ett torg utformat som en oas bland bebyggelsen uppfyller sin intention genom att bara vara och känns kanske inte övergiven trots avsaknaden av folkliv. Syftet med alla offentliga rum är inte att de ska innehålla ett sjudande folkliv. Det offentliga rummet är en så stor del av vår dagliga miljö att alla sorts platser behövs. Livfulla gator, tomma gator, populära parker och lugna gräsmattor. Det är snarare av vikt att en plats inte är *övergiven* än att den är fylld av folk. En gata kan kännas levande trots att den är tom på folk.

Cullen skriver om det hårda arbete det är att skapa en fungerande stad. Flera yrkesgrupper involveras, däribland trafikexperter, sociologer och ingenjörer. Han fortsätter:

"If at the end of it all the city appears dull, uninteresting and soulless, then it is not fulfilling itself. It has failed. The fire has been laid but nobody has put a match to it." (Cullen, 2006, s. 8)

STADENS OFFENTLIGA RUM I TEORIN

STORSKALIGT OCH SEPARERAT ELLER TVÄRTOM?

De offentliga rum som bildas mellan huskropparna är ett resultat av fysisk planering. På samma sätt som konstnären får lära sig vikten av att se mellanrummet mellan de former hon studerar blir mellanrummet mellan byggnaderna ofrånkomligen ett viktigt element i staden. Med funktionalismens fritt placerade huskroppar i ett parkliknande landskap följde stora, öppna ytor. Arkitekterna Jöran Lindvall och Ann-Kristin Myrman visar att de miljonprogramsområden som uppfördes under 60- och 70-talet senare fick motta mycket kritik för den omänskliga skala de utstrålade. Flertalet kontorshus uppfördes i centrumområden med avsikten att upplevas från ett bilfönster. Detta gav flertalet centrum en enformig fasadarkitektur och en icke attraktiv promenadmiljö. Bilen gavs mer utrymme och trafikleder och parkeringsplatser tilläts ta allt större plats (Lindvall & Myrman, 2001, s. 124f). Landskapsarkitekten Ulla Berglund och sociologen Ulla Jergeby menar att planeringen av utomhusmiljöer bidrog till en separering av funktioner. Köpcentra och andra serviceområden placerades bortom gångavstånd på svårtillgängliga platser och bilen blev en förutsättning (Berglund & Jergeby, 1998, s. 56). Resultatet är inte bara ett bilburet samhälle utan också ett mindre socialt blandat liv i centrum och stadsdelarna. Det bilburna samhället har medfört att många sociala aktiviteter sker planerat i ett friluftsområde eller på andra platser avskilda från vardagslivet (Berglund & Jergeby, 1998, s. 56). Jane Jacobs belyser vikten av att blanda arbete, handel och boende. Arbete och fritid skiljs åt i planeringen i tron att det är positivt, en god planering (Jacobs, 2004, s. 198). Hon ser det separerade samhället som ett resultat av en planering styrd av män som förutsätter att kvinnor och barn vistas i bostadsområdet och männen arbetar på annan plats (Jacobs, 2004, s. 108). Den teori den här uppsatsen bygger på behandlar främst de ideal som kom att vända sig emot den separerade planeringen av bostäder och funktioner, samt sviterna av den omänskliga skalan.

Allan Jacobs och Donald Appleyard arbetar båda med urban design och är författarna bakom *Towards an Urban Design Manifesto* som behandlar hur städer ska planeras. De tillhör de som ser kritiskt på funktionssepareringen och förespråkar istället en integrering av det offentliga livet i alla dess former i staden. Framför allt har de ett tydligt mål vilket är att en stad ska få vara en levande stad med levande offentliga

miljöer (Jacobs & Appleyard, 2007, s. 458). En stad ska fylla flera funktioner för de som bor där. Behov som exempelvis boende, arbete, vardagsinköp, fritid och rekreation ska tillgodoses. Om alla dessa funktioner blandas ökar mångfalden.

DET OFFENTLIGA LIVET

I en stad full av människor blir det offentliga livet en del av vardagen. Det är inget anmärkningsvärt att folk vistas i det offentliga rummet. Enligt Jane Jacobs är poängen med det offentliga livet just att det är offentligt, det ger andra förutsättningar än ett privat socialt liv (Jacobs, 2004, s. 79). I staden finns massvis av människor som man vill ha en viss kontakt med men som man kanske ändå vill hålla en viss distans till. Jacobs menar vidare att alla offentliga samtal, korta eller långa, bidrar till att skapa människors offentliga identitet. Vidare bidrar det till en känsla av respekt och tillit vilken hon framhåller som en viktig punkt för en fungerande stadsmiljö (Jacobs, 2004, s. 80). Eva Öresjö, sociolog och professor i fysisk planering, menar att social tillit är en grundförutsättning för ett hållbart samhälle. Tilliten kan ökas på olika sätt menar hon, men i grunden handlar det om att bygga broar mellan människor. Detta kan ske genom att skapa förutsättningar som lokala arenor där folk kan mötas. Hon ger vidare exempel på hur Göteborgslokaler arbetar för att ge stadsdelstorgen en känsla av ett gemensamt vardagsrum. Genom att aktivt arbeta med att uppmuntra brobygget ges både områden och människor en starkare identitet och självkänsla, vilket ökar det sociala kapitalet hos människor och leder till tillit och ett socialt hållbart samhälle (Öresjö, 2000). Allan Jacobs och Donald Appleyard menar att ett urbant självförtroende är ett viktigt mål. Det innebär att det finns en lokal identitet, en äkthet och en mening. Människan ska kunna se stadens möjligheter och uppmuntras till uttryck. Enligt dem inger det en känsla av att miljön tillhör invånaren, att man är delaktig. Detta tillsammans med den autenticitet och äkthet en stad som visar sitt ursprung får ger mening till staden, och dess invånare (Jacobs & Appleyard, 2007, s. 460ff). Sören Olsson, som forskar kring sambandet mellan den fysiska miljön och det sociala livet, sammanfattar dessa tankar väl och han ger fyra skäl till vikten av ett rikt offentligt liv (Olsson, 1998, s. 106-109):

- det offentliga livet ger en möjlighet att iaktta andra människor, bli sedd och se. Man får visa upp sig och prova sätt att vara på utan att vara fast i sin vanliga miljö
- tolerans; människor lär sig om varandras olikheter, likheter och variation. Tolerans är en grundläggande regel i den offentliga miljön
- känslan av att leva i ett samhälle. Det offentliga livet inger en känsla av att vara del av en större helhet. En slags medborgaranda är nödvändig för att känslan sak uppstå
- offentliga platser ger en potential för politiska manifestationer och diskussioner, demokrati

Det finns olika sätt att agera i de offentliga miljöerna och det är långt ifrån alla aktiviteter som är förutbestämda möten. Det stadsmässiga offentliga rummet har mängder med kvalitéer. För stadsbon är de offentliga rummen platser där man möts eller enbart otvunget vistas bland andra människor. Det offentliga rummet är en plats lika mycket för att cykla till jobbet eller gå till affären som för att umgås med vänner. Gehl har definierat tre slags uteaktiviteter: nödvändiga, valfria och sociala. Inom de

nödvändiga aktiviteterna ryms företeelser som att handla och att gå till skolan. De frivilliga aktiviteterna utgörs av sådana som att sola eller promenera medan de sociala aktiviteterna är beroende av andra människor och består av exempelvis barnlek, konversationer och passiva kontakter (Gehl, 2006, s. 9-12). De nödvändiga aktiviteterna sker oavsett den fysiska miljöns förutsättningar medan de två senare kategorierna är mer beroende av attraktiva fysiska förutsättningar (Gehl, 2006, s. 11).

I ett stadsliv där rekreation och nödvändiga ärenden blandas ges större möjlighet för det otvungna sociala livet. Enligt Jane Jacobs är avskildheten är en av de faktorer stadsbor värderar högst. Men människan vill ha valet att kunna dricka sitt kaffe medan hon iakttar folk istället för att inta det avskilt i den privata bostaden. Det är en viktig balans mellan kontakt och avskildhet (Jacobs, 2004, s. 82f). Det sociala livet får inte bli påtvingat och möjligheten att enbart iaktta andra människor är därför nödvändig. Att kunna välja att vara anonym är en av stadens fördelar. Du kan vara för dig själv men omgiven av folk. Jacobs menar vidare att staden är fylld av främlingar, vilka gör att man inte känner sig ensam trots att man är anonym (Jacobs, 2004, s. 52).

En fungerande offentlig miljö ger även en känsla av trygghet. Omvänt är den även beroende av trygghet. En tom plats kan kännas otrygg men i en miljö där du är omgiven av andra människor känner du dig trygg (Jacobs, 2004, s. 56). För att skapa en trygg miljö är det enligt Jane Jacobs tre faktorer som bör beaktas. Den första är att det ska vara en tydlig skillnad mellan privat och offentligt. Den andra är att det ska finnas ögon på gatan, vilket innebär att det också måste finnas något att titta på. Och den tredje är att trottoarerna ska vara välanvända (Jacobs, 2004, s. 57). Att människor bor kvar länge på samma gata bidrar också till en tryggare miljö. Många känner ett visst ansvar för att se till sin gata om de bott där länge (Jacobs, 2004, s. 61). Berglund och Jergeby visar på vikten av ”svaga band” vilka är de bekantskaper man träffar på utomhus men som man sällan bjuder hem. Dessa bekantskaper uppstår när man länge gått på samma gator och stött på samma människor. Denna typ av kontakter ger en tillhörighet, trygghet och säkerhet (Berglund & Jergeby, 1998, s. 56ff). I en artikel i sydsvenskan om ett par som är på lägenhetsjakt i det på sistone våldsdrabbade Norrebro i Köpenhamn uttrycker sig kvinnan så här: ”Gängen är vi inte rädda för, men man vill ju inte lägga ut ett par miljoner på en lägenhet där man ständigt får nattsömnen störd. Dessutom känner jag mig trygg eftersom här alltid är folkliv.” (Sydsvenskan [www])

DET FYSISKA RUMMETS KOPPLINGAR TILL DET SOCIALA LIVET

Arkitekten och forskaren Ali Madanipour menar att det ofta görs en tydlig uppdelning mellan det fysiska och det sociala när en miljö studeras (Madanipour, 2005, s. 7). Han menar vidare att det inte går att dela upp dessa två aspekter eftersom de är beroende av varandra då mänskliga relationer äger rum i den fysiska miljön. På samma sätt som kropp och själ är sammankopplade menar han att det sociala perspektivet har ett samband med det rumsliga förhållandet. Madanipour kallar staden ett *socio-spatial* (socialt-rumsligt) fenomen (Madanipour, 2005, s. 8). Jane Jacobs belyser också vikten av den sociala aspekten. Hon menar att stadens inneboende ordning är så stark att det är

svårt att planera dess utseende (Jacobs, 2004, s. 37). Vidare anser hon att hantera ett problem den yttre vägen är som att tro att en attraktiv yta löser ett inre kaos. En sådan falsk, yttre ordning är mycket värre än en oattraktiv, oordnad miljö då den döljer något under ytan (Jacobs, 2004, s. 37). På samma sätt kan inte fysiska objekt, som exempelvis skolor och attraktiva parker, lösa sociala problem i en stad eller ett område (Jacobs, 2004, s. 137). Lewis Mumford skriver i *What is a city*, om som han ser det, de fundamentala grunderna för stadsplanering och potentialerna med det urbana livet. Han ser sociala faktorer som det primära och menar därmed att den fysiska organiseringen måste följa de sociala behoven (Mumford, 2007, s. 87). Eftersom den sociala ordningen bestämmer hur människan agerar kan det tyckas svårt att genom fysisk gestaltning påverka användandet av en stad. Men jag tror snarare det handlar om att ha i åtanke vad Madanipour kallar det social-rumsliga fenomenet. Det sociala och det rumsliga hänger samman.

Allan Jacobs och Donald Appleyard ser ett problem inom urban design idag vilket de beskriver som ”den rotlösa professionalismen”. De menar att det är allt för vanligt att den urbana designen inte är specifikt kopplad till platsen. Den lokala kulturen och platsens specifika förutsättningar ges inte så stor vikt (Jacobs & Appleyard, 2007, s. 460). Jag ser det som att man på så sätt inte kopplar samman det sociala och det fysiska. Leder en sådan taktik till icke-levande stadsmiljöer?

En fysisk miljö har inte till uppgift att lösa sociala problem som arbetslöshet, den ger istället bättre eller sämre förutsättningar för ett socialt liv och möten mellan människor. Jag vill åter knyta an till Öresjö's artikel där hon menar att den tillit som skapas genom det offentliga livet är en grundpelare i det hållbara samhället, en förutsättning för demokratin (Öresjö, 2000). För att det sociala och det fysiska ska kunna gå hand i hand krävs goda förutsättningar på båda fronter. Detta ger Gehl ett exempel på med den promenadgata i Köpenhamn som han är upphovsman till, Strøget. Genom att skapa ett långt, bilfritt promenadstråk i Köpenhamns centrum skapades möjligheten för folk att ta den i anspråk. Ett utrymme för social aktivitet frigjordes och människor gavs en möjlighet att interagera (Gehl, 2006, s. 37). Tidigare fanns inte den fysiska miljön och därför inte heller aktiviteten. En levande miljö kopplas därmed till dess fysiska förutsättningar. Människor kan inte vistas på en plats som inte finns och de vill också hellre vistas på en attraktiv plats. Av Gehls tre kategorier för utomhusvistelse; nödvändiga, frivilliga och sociala, är de två senare beroende av utomhusmiljön (Gehl, 2006, s. 11). Den typen av aktiviteter kanske uteblir eller förläggs till annan plats. Cullen understryker att utomhusrummet ska vara en upplevelse för människan. Det ska vara ett rum som speglar stadens dramatik och innefatta himmel, golv, byggnader, träd och nivåer (Cullen, 2006, s. 28).

Vad, rent fysiskt, är då avgörande för en plats? Arkitekten William H. Whyte har studerat vad som gör att vissa offentliga rum fungerar bättre än andra. Hans resultat visar på att flera faktorer är iblandade men de två viktigaste är ett flöde av människor och, om detta är tillgodosett, sittplatser (Whyte, 2007, s. 449-452). Vidare är sittplatsernas utformning och placering också av stor betydelse. En bänks placering exempelvis underlättar respektive försvårar konversation (Gehl, 2006, s. 169). Whyte menar att bänkar ofta inte är den bästa varianten av sittplats. De är ofta för korta, smala och för få. När människor väljer sittplats vill de gärna ha en buffertzona kring sig och kanten är den plats man sätter sig på först vilket medför gapande hål på bänkarnas mitt. Vidare menar Whyte att bänkarna dessutom ofta står placerade såpass långt ifrån

varandra att de upplevs som isolerade (Whyte, 2007, s. 454). Gehl har identifierat två sorts sittplatser; primära sittplatser som bänkar och stolar och sekundära sittplatser som trappor och statyer (se Figur 2). Tomma primära sittplatser kan se deppigt ut medan en tom statysockel fyller en funktion även utan någon som sitter på den (Gehl, 2006, s. 159ff). Gehl menar vidare att det skulle vara lätt att göra staden sittbar med sekundära sittplatser och mångfunktionella sittmöbler (Gehl, 2006, s. 162).

Figur 2. Sekundär sittplats. (Författarens foto)

Gehl beskriver något som kan kallas kanteffekten. Det innebär att människor överlag föredrar att sitta i en intimare miljö framför att sitta på en helt öppen plats. Ett hörn eller längs en fasad som erbjuder skydd i ryggen är exempel på sådana platser (Gehl, 2006, s. 159). Det är inte bara när man sitter människan väljer plats med hänsyn. Gehl menar att det är även när man står. Skydd i ryggen är önskvärt och människor drar sig gärna till en fasad eller en annan kant som gör att man blir mindre exponerad. Placeringen ska gärna ge personen uppsikt över platsen. Ryggen är skyddad och folk kan bara närma sig framifrån vilket gör att man vet vem och om någon kommer (Gehl, 2006, s. 149). Kanteffekten gäller även när man passerar en plats eller en yta. Att följa kanten av en plats ger skydd mot väder, ett intimare utrymme och bättre sikt (Gehl, 2006, s. 142). I Sverige har vi årstiderna att ta hänsyn till. När man ska gestalta ett offentligt rum är klimatet viktigt att ta hänsyn till. Gehl menar på att en plats helst ska erbjuda både skydd för dåligt väder och ge möjlighet att njuta av fint väder (Gehl, 2006, s. 180).

I den mindre skalan har gestaltningen av en plats stor betydelse. Folk vill inte vistas på en plats eller i ett område de inte finner attraktivt. Men om man zoomar ut från en specifik plats blir det tydligt att den är beroende av ett större sammanhang. Whyte påpekar i sin undersökning att det finns faktorer som är svårare att påverka. Det går att

ordna till en bristande torgmiljö med sittplatser och grönska. Men läget och förhållandet till gatan och omgivningen är svårare att göra något åt (Whyte, 2007, s. 454). Hur en plats korresponderar med sin omgivning påverkar uppfattningen av den. Även hur omgivningen ser ut får betydelse för platsen. Jane Jacobs kallar de gränser som utgör döda partier av en stad för vakuumzoner och nämner järnväg, hamn och administrativa center som exempel (Jacobs, 2004, s. 287f). Kring dessa blir det en större zon utan verksamheter eller rörelse. Sådana här platser kan göra att ett område blir svårtillgängligt och därmed mindre attraktivt.

Vissa offentliga rum har som specifikt ändamål att folk ska vistas på dem. Om folkliv uteblir blir resultatet ödsligt och deprimerande. Men man kan inte få människor att använda gator eller platser de inte har någon anledning till att använda. Det krävs målpunkter. Jane Jacobs menar att för att en miljö ska bli välbesökt borde den erbjuda verksamheter som exempelvis barer och butiker som lockar folk (Jacobs, 2004, s. 58). Pubar ger dessutom folkliv sent på kvällen. Det är viktigt att det finns aktiviteter som lockar olika tider av dygnet (Jacobs, 2004, s. 62). En plats i sig är sällan nog för att attrahera människor. Gehl poängterar att bänkar och sittplatser som inte har någon aktivitet omkring sig är dömda till att vara oanvända. Människor vill titta på andra människor och aktiviteter (Gehl, 2006, s. 27, 59).

"People come where people are" (Gehl, 2006, s. 25)

FORMLER FÖR EN LEVAND STAD

Det är frestande att tro att det finns en enkel lösning, en formel, att följa för att skapa en levande stad. Med en djupare bakgrund än vad jag kunnat redogöra för här har både Jane Jacobs och Allan Jacobs och Donald Appleyard listat förutsättningar för att en miljö ska bli levande. Gehl har utvecklat en metod med tolv kriterier som jag också kommer att redogöra för. Den senare formeln skiljer sig från de tidigare då den utgår från en plats medan de tidigare ser till ett större planeringsperspektiv.

JANE JACOBS

Fyra villkor för blomstrande mångfald i storstadskvarter

- området måste helst fylla fler än två funktioner. Med funktioner syftar Jacobs på exempelvis boende, arbete och handel. Dessa funktioner är de som hon kallar primära för att de medför närvaro och rörelse av människor på olika tider av dygnet
 - korta kvarter som ger många gathörn och tvärgator
 - en blandning av hus i både ålder och skick för att tillmötesgå olika önskemål på kostnad, standard och smak
 - en tillräckligt hög koncentration av människor, både boende och i rörelse
- (Jacobs, 2004, s. 179-250)

ALLAN JACOBS OCH DONALD APPLEYARD
Fem fysiska förutsättningar för en fungerande stad

- bra gator och beboeliga kvarter
 - ett minimum av folktäthet som ger en tillräckligt hög koncentration av människor samt intensiv markanvändning
 - en blandning av funktioner
 - definierade offentliga miljöer skapade av människan
 - många separata byggnader i komplexa arrangemang
- (Jacobs & Appleyard, 2007, s. 458-462)

JAN GEHL
12 key quality criteria

Även Gehl påpekar vikten av att ett kvarter och dess fasader inte får bli enhetligt. Det finns då ingen orsak att stanna till. Han förespråkar smala, djupa tomter där byggnaderna är vända mot trottoaren. Smala hus ger fler entréer till verksamheter eller potentiella händelser (Gehl, 2006, s. 93). Han menar att städer som har bra miljöer för utomhusvistelse också har oregelbundna fasader kompletterat med funktioner som uppmuntrar utomhusvistelse. Exempel på dessa funktioner är bänkar, träd och växter (Gehl, 2006, s. 153). Gehl påpekar också vikten av blandade funktioner och bristen hos monofunktionella områden (Gehl, 2006, s. 107).

Gehl har en metod där tolv punkter uppdelade i tre olika kategorier appliceras på platser för att se hur den uppfyller kriterierna. De tre kategorierna är *protection*, *comfort* och *enjoyment*. Jag har översatt dessa till skydd, komfort och möjlighet att njuta. Jag redogör för dem här aningen förkortat.

En god miljö ska kunna erbjuda:

SKYDD:

- skydd mot trafik
- skydd mot brott och våld, det ska finnas ögon på gatan, funktioner dygnet runt och bra belysning
- skyddad mot obehagliga sinnesupplevelser som avgaser, vind, ljud med mer

KOMFORT

- bra möjligheter att gå till fots
- bra möjligheter att stanna upp/stå
- bra möjligheter att sitta
- bra möjligheter att se, både utsikt och med hjälp av bra belysning
- potential för samtal och för att kunna lyssna
- potential för lek och fysisk aktivitet

MÖJLIGHET ATT NJUTA

- en tilltalande skala

- möjligheten att kunna njuta av klimatet
 - en positiv känsla; god design, bra material, fin vy, grönska och vatten
- (Gehl, Gemzøe & Sternhagen, 2006, s. 106)

SAMMANFATTNING

Det offentliga rummet är de platser som är tillgängliga för allmänheten i en bebyggd miljö och inkluderar alldagliga gator såväl som rekreativa parker. Vad som är ett levande offentligt rum blir tydligt om det ställs mot ett dött eller övergivet sådant. Om planerarens intention har varit att skapa en plats fylld av människor som trots det lyser med sin frånvaro känns platsen övergiven. Är tanken med platsen endast att vara ett andrum i stadens puls kan den ändå kännas levande. Den här är innebörden av beskrivningen levande offentliga rum är baserad på *uppfattningen* av det.

Varför behövs levande offentliga rum med ett socialt liv? Den viktigaste aspekten är den Öresjö tar upp; det offentliga livet ligger till grund för ett hållbart samhälle. Faktorer som tillit och trygghet är förutsättningar för det socialt hållbara samhället. Genom att vistas i offentliga miljöer blir vi också sedda och vi ser andra vilket bidrar till människans identitetsskapande. Det offentliga livet skiljer från det privata i att det är ett otvunget socialt liv, du kan vara omgiven av människor men ändå ensam. Toleransen för andra människor ökar och därmed tilliten och respekten. Att vara del av ett offentligt liv ger en känsla av delaktighet och mening. Trygghet är både en förutsättning för ett offentligt liv och en konsekvens av ett lyckat sådant. Lokal identitet uppstår när invånarna känner sig delaktiga i samhället och de ser en mening med staden och livet i den. En känsla av att staden har en mening kan uppstå genom att man tydligt ser stadens ursprung vilket ger en känsla av äkthet, fötterna på jorden. Uppmuntras och inspireras invånarna att vara delaktiga känner de att staden tillhör dem.

Kopplingen mellan det fysiska rummet och det sociala livet är stark och dessa går hand i hand. Den ena fungerar inte utan den andra. Sociala aspekter att ta hänsyn till kan vara lokala förutsättningar eller specifika socialt inneboende problem i ett område. De fysiska aspekterna berör gestaltning och hur utbudet av exempelvis sittplatser är på en plats. Jag tror man kan se antingen en plats enbart för vad den är och då fråga sig hur den gestaltungsmissigt fungerar. Men för att tillgodose och faktiskt definiera vad platsen skulle kunna fylla för behov behöver man nog se kopplingen mellan den större skalan och den mindre.

Det offentliga livet innefattar olika aktiviteter; både vardagliga aktiviteter som att handla och gå till jobbet och mer sociala och rekreativa aktiviteter som att promenera. Beroende på hur man agerar i det offentliga rummet ställer människan olika krav på de fysiska förutsättningarna. Nödvändiga aktiviteter utförs oavsett utformning på miljön medan rekreativa och sociala aktiviteter uteblir om förutsättningarna inte finns där. Därför måste det skapas förutsättningar i den fysiska miljön för socialt liv. Det offentliga rummen bidrar med en arena för ett otvunget socialt liv. För att människor ska vistas på en plats är ofta ett kriterium att andra människor också vistas där. Utan folkliv blir det en plats utan rörelse. För att få människor till en plats förespråkas en blandning av primära funktioner med aktiviteter spridda över dygnet. Blandningen

återkommer i alla de tre formlerna för en levande miljö. Utöver detta förordas korta kvarter, en blandning av hus, bra gator, tillräckligt hög koncentration av människor, definierade offentliga ytor och funktioner som uppmuntrar utomhusvistelse. På vår breddgrad är det även viktigt att ta hänsyn till klimatet. Ett flöde av människor är en förutsättning för en lyckad plats och finns potentialen så ska behovet av sittplatser i olika former tillgodoses. Människor vill helst sitta längs kanter eller fasader som ger skydd i ryggen.

DISKUSSION

INLEDNING

I min diskussion kommer jag att använda mina egna observationer för att testa och konkretisera teorin. Ur teorin har jag sållat fram ett antal punkter som jag formulerat som frågor. Förhoppningen är att ifrågasättandet av områdena utifrån dessa ger en vidare bild av det offentliga rummet i allmänhet. Jag vill också påpeka att det är min egen uppfattning som ligger till grund för svaren. Jag hoppas att jämförelsen mellan dessa områden kommer att kunna leda till en djupare diskussion på de olika punkterna. Inom varje område finns kanske både levande och ödsliga hörn, levande gator men döda torg. Jag söker inte ett entydigt ja eller nej som svar på frågorna utan snarare underlag till en diskussion kring hur en plats eller ett område uppfattas och varför.

- Finns det platser inom området som inte verkar leva upp till, respektive lever upp till, planerarens intention?
- Har området en stark identitet och vad associerar man det med?
- Har området specifika sociala behov som påverkar de boende?
- Känns området tryggt? Finns det ögon på gatan/folk på gatan?
- Finns här en tillfredsställande koncentration av människor, både boende och besökande?
- Kan man skönja någon slags känsla av delaktighet eller gemenskap bland de boende?
- Hur är området sammankopplat med omgivningen?
- Är funktionerna i området blandade och spridda över dygnet?
- Hur ser trafiken/rörelsen ut i området?
- Är kvarteren korta och/eller uppbrutna med en blandning av hus och hur ser gatumiljön ut?
- Finns det platser som inbjuder till socialt liv och utomhusvistelse?
- Erbjuds bra sittplatser, både primära och sekundära?
- Kan man söka skydd mot väder, trafik och andra störande element?

Jag har valt tre områden som jag uppfattar har en variation av levande offentliga miljöer. Dessa är Möllevången, Seved och Västra Hamnen (se Figur 3). Västra hamnen skiljer sig i karaktär från de övriga eftersom hela området är nybyggt. Seved och

Möllevången liknar varandra karaktärsmässigt, men jag upplever inte Seved som lika levande som Möllevången.

Figur 3. Malmökartan med områdena. (Författarens skiss)

OMRÅDESOBSERVATIONER I MALMÖ: MÖLLEVÅNGEN, SEVED OCH VÄSTRA HAMNEN

Möllevången

På Möllevången finns ett flertal av typen större offentliga platser med förutsättningar för möten och social aktivitet. Folkets park är ett exempel som fungerar väldigt väl. Av egen erfarenhet verkar det som det alltid är folk i parken när den är öppen. Möllevångstorget är ett annat exempel på en välanvänd större offentlig plats. Dessutom finns ett flertal kommersiella verksamheter med detta syfte. Fiskelekplatsen är dock en plats inte fungerat så bra. Den har haft problem med råttor och nedskräpning och verkar ganska oanvänd. Möllevången har brottats med en del sociala problem. På den lokala

föreningen Möllevångsgruppens hemsida kan man läsa följande (Möllevångsgruppen [www]):

“Möllevången var då ett okänt område med stora sociala problem så som t.ex. nedskräpning, oseriösa fastighetsägare, barnvänliga miljöer och omfattande brottslighet”

och

“Även om stadsdelens popularitet har ökat och att folk generellt har en relativ positiv bild av Möllevången så kvarstår många av stadsdelens problem. En del av dessa är samma problem som en gång samlade de boende och i protest startade Möllevångsgruppen.”

Årsmedelinkomsten per invånare är 106 464 kr och arbetslösheten ligger på 4 %. 14 % får någon form av socialbidrag (Malmö stad; områdesfakta [www]). Området har både en positiv och negativ identitet. Den negativa präglas av nerskräpning, brottslighet och bråk. Men den positiva identiteten är stark och Möllevången är populärt. Området är ett känt exempel på ett mångkulturellt bostadsområde. 32 % av de boende är födda i utlandet och det finns även en stor andel unga invånare (Malmö Stad; områdesfakta [www]). Det finns ett varierat utbud av butiker och andra verksamheter, även kvällstid. Det finns flera funktioner i området, exempelvis bostäder, verksamheter som restauranger och caféer, kontor och välbesökt marknad. Stora delar av dygnet finns det folk på gatorna vilket kan bidra till en trygghetskänsla, men samtidigt kan också folklivet skapa bråk och allmän stökighet. Flödet av folk bidrar nog till en hel del ögon på gatan. Vissa gator har en annan, lugnare karaktär och kan te sig ödsligare.

Vad jag uppfattar som unikt för Möllevången är det engagemang invånarna känner för sitt bostadsområde. Möllevångsgruppen är ett exempel och den årliga Möllevångsfestivalen ett annat. Många av de aktiviteter och verksamheter som pågår drar en mängd besökare utifrån. Jag upplever det som att de boende vistas på gatorna och använder området. Det bor 188 invånare per hektar vilket är den högsta siffran jämfört med de andra områdena (Malmö stad). Blandningen av besökare och boende verkar tillfredsställande. Läget påverkar antagligen också, det ligger centralt och är väl integrerat med resten av staden. Bergsgatan, en vältrafikerad flerfilig väg som avgränsar Möllevången i väst, skulle kunna uppfattas som en barriär men enligt mig är den inte mer än ett störande element. Det kan bero på att det finns många målpunkter på andra sidan vägen och att aktiviteten tydligt fortsätter. Det är mycket rörelse i området. Både människor som passerar och som har målpunkter inom Möllevången. Cykelvägarna är välanvända och det förekommer även en del biltrafik.

Kvarteren är relativt korta och fasaderna är uppbrutna och av varierande karaktär. 68 % av byggnaderna är uppförda innan 1940 och 25 % är uppförda mellan 1961 och 1980. Resterande byggnader är uppförda spridda år (Malmö stad; områdesfakta [www]). Gatumiljön är inbjudande på grund av flertalet uteserveringar och varierande karaktär. Dock är gatumiljön ganska nerskräpad och skränig med lite grönska och få sittplatser. Sittplatserna finns främst på de tydligt definierade mötesplatserna som torget och parkerna. På Möllevångstorget finns sekundära sittplatser i form av en staty och marken vid fasaderna på torgets solsida. Det är svårt att hitta skydd om man inte vill besöka någon kommersiell verksamhet. Torget är ganska utsatt för trafikbuller och dåligt väder. Folkets Park har en lugnare karaktär och bjuder in till att njuta av fint väder men det blir svårare vid ofördelaktigt väder.

Seved

Medelinkomsten i Seved är 85 721 kr per år och invånare. Arbetslösheten är 7 % och andelen av de boende med socialbidrag 21 %. De sociala problemen är tydliga. Negativ publicitet har präglat bilden av Seved. En sökning på Sydsvenskan.se på artiklar rörande Seved ger rubriker som *Resursbrist i kampen mot slumförvaltare* (Sydsvenskan, publicerat 2011-04-18 [www]) och *”Misären på Seved är värre än i Herrgården”* (Sydsvenskan, publicerat 2011-04-18 [www]). I en film om Seved på Malmö stads hemsida nämns arbetslöshet, förfallna bostäder och brist på fritidsaktiviteter för unga som exempel på problem i området som staden jobbar med att komma till rätta med (Malmö stad; Seved [www]).

I filmen intervjuas även några invånare och en av dem uppger livet och rörelsen som en orsak till varför hon bor här. Jag upplever att det rör sig rätt mycket människor på gatorna. Bilden jag får av området är också att större gäng hänger ute på gatorna. Det är inte mycket biltrafik i området men däremot runtomkring, tre större vägar ramar in Seved. Lantmannagatan, Ystadvägen och Nobelvägen bildar tre av fyra gränser till Seved. Mot centrum finns en fin cykelväg och en tunnel under Nobelvägen. Seved ligger väldigt nära centrum och det känns mindre avskuret mot norr och Malmös centrala områden. Seved har inte många direkta målpunkter för besökare utifrån att besöka. Det bor 136 invånare per hektar här.

Enligt min uppfattning finns någon slags känsla av samhörighet mellan invånarna. I filmen om Seved (Malmö stad; Seved [www]) omnämns bland annat ”Mötesplatsen” vid Sevedsplan dit man kan komma att diskutera området och låna datorer och ”Barn i stan” där odling fungerar som en länk mellan människor. Där berättas även om mosaiken på torget som invånarna gjort och graffitin på elskåpen.

Det finns både bostäder och företag och några mindre verksamheter som exempelvis en kiosk och en pizzeria. Det finns även några större butiker som säljer bland annat livsmedel. Det verkar finnas få verksamheter som är öppna kvällstid. Torget upplevs välantvaret och ser ut att fungera bra. Där finns en lekplats och ett utomhuspingisbord samt en mer öppen stenbelagd yta, en gräsyta och sittplatser. Utöver torget finns få tydliga offentliga mötesplatser. Framför bostadshusen finns dock gröna ytor med en halvoffentlig karaktär där mötet mellan privat och offentligt nyanseras. Dessa verkar användas i viss mån men de ger inget välskött intryck.

Kvarteren är korta och fasaderna uppbrutna. Som tidigare omnämnts är en del av fastigheterna i dåligt skick. 46 % av byggnaderna är uppförda före 1940, 38 % av dem mellan 1941 och 1960, 12 % mellan 1961 och 1980 och 5 % av dem mellan 1981 och 1999 (Malmö stad; områdesfakta [www]). Gatumiljön är inte välskött men heller inte oattraktiv. Initiativ har tagits till att odla utanför vissa bostadshus. Jag hittar inte många sittplatser bortanför Sevedsplan, bortsett från de staket som ramar in gräsyterna framför byggnaderna. På Sevedsplan finns däremot både primära och sekundära sittplatser. Torget är relativt öppet och ger inte så bra skydd mot dåligt väder. Däremot kan man njuta av solen samt hitta skugga.

Västra hamnen

Västra hamnen är välkänt då stora delar av det uppfördes till bomässan 2001. Själv associerar jag det med modern arkitektur, exklusivt boende, hållbarhetsperspektiv, havsnära läge och nyskapande planering. Att stora delar av Västra hamnen är uppförda under kort tid ger en särpräglad karaktär. Området i sig är en målpunkt som tilldrar sig besökare. På sommaren trängs badgäster och flanörer på strandpromenaden. Inne mellan husen är det mindre rörelse. Hela Västra hamnen var tidigare ett industriområde och det är ännu inte färdigutvecklat. Detta medför att stora delar fungerar som barriärer. Delar av Västra hamnen har även utvecklats till kontorsområden som ger en rätt ödslig karaktär.

Det bor 12 invånare per hektar men siffran är aningen opålitlig på grund av de fortfarande utvecklade industriområdena. Det finns även många större kontorsbyggnader som drar ner siffran. I dagsläget ligger bostäderna främst vid havet och strandpromenaden. Blandningen av primära verksamheter upplevs inte så stor. Det finns ganska många publikdragande verksamheter som caféer och restauranger men antalet bostäder och större kontorshus eller liknande verkar övervägande. Det finns kvällsöppna verksamheter men jag upplever området rätt tomt kvällstid. Dagtid och speciellt sommartid är strandpromenaden omåttligt populär, likaså badbryggorna. De ringa trafikerade gatorna mellan husen och det spännande gatunätet verkar anpassat för att människor ska kunna vistas där, men det upplevs ganska tomt. Husen har dock ofta nära kontakt med gatan vilket gör att man känner att de boende åtminstone finns nära. Här upplevs miljön ganska privat, utan att vara det. Flera bostäder har fönster som det är lätt att titta in i och kanske väljer de boende att vistas i andra rum än de som vätter som gatan. Alltså misstänker jag att det inte finns så många ögon på gatan. Mot strandpromenaden är det nog annorlunda dock.

Medelinkomsten är nästan tre gånger så hög som i Seved; 229 720 kr. Arbetslösheten är 1 % och andelen av de boende som uppbär socialbidrag är 1 %. Jag upplever ingen gemenskapskänsla men genom tidningsartiklar kan man skönja en stolthet hos invånarna: ” – Vi blev förälskade redan när vi såg Bo 01-utställningen och upptäckte att här fanns något annorlunda” säger Charlotte Raboff i en intervju i Sydsvenskan. Vidare kommenterar hon sitt boende:

“Vi fick snabbt och lätt kontakt med andra boende, och det var och är en sådan livskvalitet att ha närheten både till havet och till staden. Bara att kunna gå ut på kvällen och sätta sig på trädäcket och bara titta ...” (Sydsvenskan, publicerat 2010-06-18 [www])

Kvarteren är korta och det är en stor variation på fasader och byggnadstyper. Gatumiljön är tilltalande och välskött med många detaljer. 100 % av bostäderna byggda på 2000-talet (Malmö stad; områdesfakta [www]). Längs strandpromenaden finns flertalet mötesplatser som exempelvis badbryggor och parker. Mellan husen finns också öppna platser och stråk. Det finns många bra sittplatser, även sekundära. Byggnaderna är placerade på så sätt att de erbjuder skydd mot vinden från havet om man träder in mellan dem. De yttersta byggnaderna är också de högsta. Trafiken i området är begränsad och upplevs knappt över huvudtaget. Det finns ett sammanhängande cykel- och promenadstråk vid havet som binder samman centrum och Västra hamnen fint.

IDENTITET, SOCIALA BEHOV OCH MÅNGFALD

Alla tre områdena jag har observerat har tydliga identiteter på det sätt att de är välkända och omtalade. Seved lider av den svagaste identiteten med mest negativ publicitet. Detta till trots förutspår många att Seved är ett område på uppgång, nya Möllevången har potential att växa fram här. Det är intressant att fundera kring varför Seveds potential syns så tydligt trots de problem området har. För mig är det svårare att se potentialen med områden som Lindängen. Om Seved kollas av mot formlerna för levande städer fyller området fler förutsättningar än Lindängen, trots att de båda har sina brister. För mig är det lätt att föreställa mig Seved som en blomstrande stadsdel; byggnaderna är fina och kvarterstrukturen tilltalande, gatunätet inbjudande och torget skulle bli en bra mötesplats. Samma bild liv framträder inte lika tydligt med miljonprogramområdets utseende framför ögonen. Exempelvis Lindängen brister i att det krävs både en fysisk och social förvandling för att uppfylla fler förutsättningar medan Seved har den fysiska grunden och är heller inget dött område. Folk och folkliv finns. Men kanske är det inte vad vi menar med en levande, god stad då de sociala bekymren tenderar att överskugga det positiva.

Medelinkomsten i Västra hamnen är nästan tre gånger så hög som i Seved. 1 % får socialbidrag medan hela 21 % får socialbidrag i Seved. De sociala problemen yttrar sig också i förfallna byggnader och utemiljöer. Västra hamnen har inga uppenbara sociala problem av samma klass. Men kanske brottas området med just detta problem? Standarden är så pass hög att endast en typ av verksamheter och boende har råd att bo och etablera sig här? Bland formlerna är en av Jane Jacobs förutsättningar att husens byggnadsår ska skilja för att ge en varierad prisnivå och standard på lokaler och bostäder. Detta medför ett mer varierat verksamhetsutbud och ger en bredare grupp människor möjlighet att bo här (Jacobs, 2004, s. 215-222). Blir mångfalden bristande i ett område med alltför hög, eller låg för den delen, standard? Vidare kan man fråga sig hur viktig mångfalden är för ett levande område?

Jane Jacobs menar att en mångfald inom verksamhetsutbudet är av stor vikt. Ett ensidigt utbud går inte runt lika bra då konkurrensen hårdnar och funktionerna heller inte understödjer varandra. Olika sorters verksamheter drar en bredare publik och både företag- och människomångfald (Jacobs, 2004, s. 271-275). Blandade funktioner är en förutsättning både Jane Jacobs och Allan Jacobs och Donald Appleyard trycker på. Dessa ska helst också vara utspridda över dygnet så att livet inte bara avstannar efter en viss tid. Här ser jag en stor skillnad mellan de områden jag har observerat. Möllevången är det enda området med aktivitet utspridd över dygnet. Det finns ett stort utbud av barer och restauranger och de besöks av både folk som bor här och utomstående. Det stora utbudet av aktiviteter är en del av Möllevångens identitet och välkänt och inarbetat. Jag tror att ett sådant utbud är en del av en process som sker i samband med att andra förutsättningar eller problem bemöts. Skulle standarden i de förfallna husen i Seved förbättras, samtidigt som sysselsättningsgraden hos invånarna ökade skulle kanske stämningen förändras och en kvarterskrog kanske skulle kunna fungera. Efterhand kanske fler verksamheter kan öppna. En fundering som dyker upp när verksamheter diskuteras är att de är kommersiella verksamheter, vilket är uteslutande för dem som inte har råd. Kommersialiseringen av det offentliga rummet är en fråga jag inte hunnit ta upp i den här uppsatsen men som skulle vara intressant att undersöka.

Som jag nämnt finns en tendens att separera funktioner när städer planeras. Västra hamnens utbud av aktiviteter lockar folk under sommarhalvåret; strandpromenaden, badbryggorna, parker med mera. Men kvällstid blir området tommare och tomt känns det även in mellan husen. Kanske är det inte önskvärt med ett myllrande liv här, men jag föreställer mig att de boende skulle synas lite mer. Jag kan fortfarande få känslan av att det är ett utställningsområde. Området är tätbebyggt så jag tror det finns en bra koncentration av människor. Är det återigen områdets ungdom som spökar? Jag misstänker att en orsak är att många vardagliga funktioner inte finns här än. De som bor här får lämna området för att jobba och lämna barn i skolan och de flesta arbetsplatser som finns här ligger separerade från bostäderna. Den vardagliga servicen är kanske inte fullutvecklad och därmed sker en funktionsseparering.

TRYGGHET OCH TILLIT

De flesta förutsättningar hänger ihop och i sig är en förutsättning för en annan. Trygghetsfaktorn är beroende av hur mycket folk som är i rörelse och hur sammansvetsat nät det finns i området. Tryggheten i sig är en förutsättning för att folk ska vilja röra sig på gatorna. Möllevången har ett folkliv stora delar av dygnet. Seved brottas med hög kriminalitet vilket påverkar den upplevde känslan av trygghet. Västra hamnen brister i trygghet då jag inte upplever att det finns ögon på gatan eller folk på gatan vid alla tider på dygnet. Det känns inte som det finns ett inarbetat system. På Möllevången finns en inarbetad delaktighet och medborgarkänsla. Här finns en lokal stolthet och känsla av vi. Kanske är det viktigt att ha ett gemensamt mål att kämpa för eller mot, såsom Möllevångsgruppen kämpat? Kanske är Seved på väg att bli ett mer sammansvetsat område? De boende har gemensamma problem att engagera sig i. Jane Jacobs ser ett nyckelproblem i att folk att folk flyttar från ett område alltför snabbt. Det är ett stort steg på vägen mot förfallet (Jacobs, 2004, s. 319). Känslan av tillit hos invånarna blir lidande. Var fjärde person flyttar varje år från Seved vilket bidrar till en bristande trygghet, vilket i sig kanske är en orsak till att folk flyttar.

Blir ett socialt hållbart samhälle resultatet av ett fungerande offentligt liv?

Kopplingen mellan delaktighet, tillit, trygghet och levande offentliga rum framträder alltmer tydligt. Utan ett socialt hållbart samhälle finns heller inte levande offentliga rum. Utan levande offentliga rum finns heller inte ett socialt hållbart samhälle. Wikipedia definierar social hållbarhet: [...] handlar om att bygga ett långsiktigt stabilt och dynamiskt samhälle där grundläggande mänskliga behov uppfylls. (Wikipedia [www] läst 11-05-12, publicerat 11-04-01). Flera av de faktorer i kapitlet *Det offentliga livet* är lika mycket resultatet av ett socialt hållbart samhälle som ett levande offentligt rum. Eva Öresjö menar att ett fungerande system kräver att alla är med på det, och litar på det. Om man bortförklarar sin skatteplikt med att ingen annan ändå betalar fungerar systemet inte. Tillit är grundläggande.

KAN ETT NYBYGGT OMRÅDE VARA LEVANDE?

Jag upplever Västra hamnens gatumiljö som väldigt tilltalande och genomtänkt. Men förutom stråket vid vattnet ser gatumiljön oanvänd ut. Det finns inga spår av mänsklig aktivitet som slitna bänkar eller graffiti. Många av förutsättningarna ur Gehls formel är uppfyllda, på så sätt är det ett verkligt lyckat område. Jag har tidigare identifierat brister som funktionsseparering och ensidiga byggnadsår. Dessa brister är kanske desamma som får miljonprogrammets områden att te sig döda? Kan en annan gemensam faktor vara ett aningen perifert läge förstärkt av barriärer? Ett område som upplevs som en ö besöks kanske på samma sätt. Det är ingen plats man passerar eller har vägarna förbi. Västra hamnen har tillgångar som gör att många tar sig dit, det är en attraktiv målpunkt. Men de kommer då mest troligt för en frivillig eller social aktivitet. Kan en brist på vardagliga aktiviteter orsaka känslan av ett inte helt fungerande offentligt liv?

Västra hamnen känns lite som ett par nya, vita skor. Man är lite rädd för att smutsa ner dem och rör sig försiktigt. Det tar ett tag att gå in ett par nya skor. Kanske släpper detta efter ett tag. Kanske inte. Kan ett helt nybyggt område bli levande? Jag har redan nämnt flera förutsättningar som påverkar Västra hamnen och ett nybyggt område kan omöjligt fylla kvoten för varierade byggnadsår. Jane Jacobs menar att det är en på förhand dödsdömd cykel att bygga hela bostadsområden på en gång. Gamla hus kan erbjuda ett värde som enbart skapas med tiden, ett värde som inte går att ersätta på samma sätt som man kan ersätta nya byggnaders ekonomiska värde (Jacobs, 2004, s. 226). Enligt Jane Jacobs principer för trygghet finns också brister som är svåra att tillgodose. Människorna har ännu inte bott här länge och stabiliteten finns kanske inte riktigt. Även skillnaden mellan privat och offentligt är lite luddig, känns privat att vistas mellan husen bortom strandpromenaden (Jacobs, 2004, s. 57).

VAD GÖR ATT VI UPPFATTAR EN PLATS SOM LEVANDE?

"En levande stadsmiljö är levande tack vare sin enorma samling av små element" (Jacobs, 2004, s. 173).

Det är svårt att definiera exakt vad som gör att vi uppfattar en plats som levande. Cullen beskriver den invecklade process det är att bygga en stad och den breda kompetens det kräver (Cullen, 2006, s. 8). På samma sätt tror jag det är summan av många faktorer som gör en plats levande. Platsen ska helst leva upp till förutsättningarna i formlerna men jag tror att vikten av mening och känslan av delaktighet som Allan Jacobs och Donald Appleyard förespråkar även har stor betydelse. Jag tror vi uppfattar välfungerande offentliga rum som levande, och då bör de även leva upp till någon slags syfte. En god miljö kan vara god enbart på grund av sin utformning. En levande miljö åsyftar att den används till något.

Säkert är att en levande plats inte känns *övergiven*. Det innefattar mer än bara välfungerande torg. Vardagliga miljöer, parker, bostadsområden, trottoarer är alla exempel på offentliga miljöer vars specifika behov ska tillgodoses. Jag föreställer mig ett gammaldags finrum som motsatsen till en levande miljö, som i detta fall skulle vara vardagsrummet. Finrummet används vid ytterst speciella tillfällen och då endast av de

viktigaste och mest uppklädda gästerna. Men till vardagsrummet bjuds alla in, barnen leker fritt, radion står på, räkningar betalas och telefonsamtal ombesörjs. Under olika tider på dygnet används vardagsrummet på olika sätt, men sällan känns det *övergivet*. Finrummet står dock oftast där oanvänt och samlar damm.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Tillit, delaktighet och ett hållbart samhälle är förutsättningar som hänger samman. Dessa skapar en välfungerande hållbar miljö. Invånarna är engagerade och offentligheten blir en naturlig miljö att ta i anspråk. Om invånarna känner sig delaktiga i sin stad blir det offentliga rummet precis vad det borde vara – platsen där *alla* kan mötas. Människor möts och använder det offentliga rummet som en arena för demokrati. För att den offentliga miljön i sig ska vara attraktiv och fungerande behöver andra faktorer uppfyllas. Jag tänker då exempelvis på faktorer som ett behov av sittplatser som ska tillgodoses, skydd ska kunna erbjudas, gatumiljön ska vara tilltalande, kvarterstrukturen uppbruten och byggnaderna varierade.

Av de områden jag observerade anser jag att de offentliga rummen på Möllevången är de mest levande. De är välanvända och även de som är mindre besökta upplevs levande på grund av sin närhet till de levande gatorna. Folklivet känns rotat och naturligt, som en del av det offentliga rummet, och vice versa. Men jag upplever vare sig Västra hamnen eller Seved som döda områden. Jag anser snarare att dessa två har goda möjligheter att utvecklas till levande stadsdelar. I en framtida uppsats hade det varit intressant att mer platsspecifikt studera vad man som landskapsarkitekt eller fysisk planerare skulle kunna göra för att Seved eller Västra hamnen skulle kunna få mer levande offentliga rum.

Vad har jag i min roll som landskapsarkitekt fått med mig från den här uppsatsen? Jag tror att det är viktigt att höja blicken och se en plats ur ett större perspektiv. För att få kännedom om en plats behöver man ta ställning till en mängd information och frågor som rör ett större sammanhang och kanske även en större bredd. Detta försökte jag visa med de punkter utifrån vilka jag diskuterade tre områden i Malmö. Förmodligen kommer det att vara svårt att göra något åt många av dem, men jag tror att det är bra tankar att ha i bakhuvudet.

REFERENSER

LITTERATUR

Berglund, Ulla & Jergeby, Ulla (1998). *Stadsrum människorum: att planera för livet mellan husen*. Västerås: Byggforskningsrådet.

Cullen, Gordon (2006). *The concise townscape*. Oxford: Elsevier

Gehl, Jan (2006). *Life between buildings*. 6:e upp. Köpenhamn: The Danish Architectural Press.

Gehl, Jan & Gemzøe, Lars & Sternhagen, Britt (2006). *New city life*. Köpenhamn: The Danish Architectural Press.

Jacobs, Allan & Appleyard, Donald (2007). Toward an urban design manifesto. i: *The city reader*. red. T. LeGates, Richard & Stout, Frederic. 4:e upp. New York: Routledge, s. 437-447

Jacobs, Jane (2004). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Göteborg: Bokförlaget Diadlos AB.

Lindvall, Jöran & Myrman, Ann-Kristin (2001). *Vardagens arkitektur: vem bestämmer din livsmiljö?* Stockholm: Bäckström

Madanipour, Ali (2005). Public spaces of European cities. *Nordisk arkitekturforskning*. 2005: Nr. 1, s. 7-16.

Mumford, Lewis (2007). What is a city? i: *The city reader*. red. T. LeGates, Richard & Stout, Frederic. 4:e upp. New York: Routledge, s. 92-96.

Olsson, Sören (1998). *Det offentliga stadslivets förändringar*. Göteborg: Centrum för byggnadskultur.

Whyte, William H. (2007). The design of spaces. i: *The city reader*. red. T. LeGates, Richard & Stout, Frederic. 4:e upp. New York: Routledge, s. 429-428.

Öresjö, Eva (2000). Låt oss slippa grindsamhällen! i: *Stadsdelens vardagsrum. Ytterstadens offentliga platser och liv*. red. Nyström, Louise. Stadsmiljörådet, s. 135-142.

ELEKTRONISKA REFERENSER

Malmö stad, områdesfakta. Tillgänglig:

< <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Statistik-om-Malmo/C-Omradesfakta-for-Malmo/Omradesfakta-2008-rev.-areal--och-biluppgifter/Delomraden-i-alfabetisk-ordning-08.html> > [2011-05-06]

Malmö stad, Seved. Tillgänglig:

< <http://www.malmo.se/seved> > [2011-05-04]

Möllevångsgruppen. Tillgänglig:

< <http://mollevangsgruppen.wordpress.com/om-gruppen/om-mollevangsgruppen/> > [2011-05-06]

Nationalencyklopedin (2011), Offentligt rum (elektronisk). Tillgänglig:

< <http://www.ne.se/offentligt-rum> > [2011-05-11]

Sydsvenskan (6 maj 2011). Tillgänglig:

< <http://www.sydsvenskan.se/danmark/article1459900/Lagenheter-gar-att-salja-igen.html> > [2011-05-12]

Sydsvenskan (23 maj 2010). Tillgänglig:

< <http://www.sydsvenskan.se/bostad/article881221/rdquoFolk-tittar-faktiskt-inte-inrdquo.html> > [2011-05-12]

Sydsvenskan (18 april 2011). Tillgänglig:

< <http://www.sydsvenskan.se/malmo/article1441635/Misaren-pa-Seved-ar-varre-an-i-Herrgarden.html> > [2011-05-11]

Sydsvenskan (18 april 2011). Tillgänglig:

< <http://www.sydsvenskan.se/malmo/article1445113/Resursbrist-i-kampen-mot-slumforvaltare.html> > [2011-05-11]